

EKONOMİ SOSYOLOJİ 1-4 ÜNİTELER DERS ÖZETİ

ÜNİTE 1

Ekonomi Sosyolojisinin Kuramsal Terimleri;

- Bilim; evren doğa ve toplumda ortaya çıkan olay ve olguların işleyiş ilişkilerini, mantıksal tutarlılık içinde “açıklama” görevini üstlenir.
- Biçimsel açıklama uğraşı kendi evrim süreci içerisinde iki büyük sıçrama yaşadı, bunlardan ilki görünür doğanın, makine modeline benzer biçiminde “mekanik ilişkilere” dayalı olarak işlediğine ilişkin Newtongil Paradigma olarak şekillendi. İkincisi ise, görünmez doğanın, örneğin atom altındaki parçacık ilişkilerinin dinamik ve çoklu etkileşim içinde açıklanmasını getiren yeni bir yaklaşım olarak 20. yy ilk çeyreğinde şekillendi.
- 20. yy ilk çeyreğinde düşünsel olarak şekillenen ve bilimde ikinci büyük devrim olan kuantum yaklaşımı ise; süreç içinde yarattığı teknolojilerle, aynı yüzyılın son çeyreğinde insanlığın ve toplumları Bilgi toplumu olma sürecine yönlendirdi.
- Ekonomik Sosyolojisi; ekonomik olay, olgu ve ekonomik çıkarları, teknolojik öze dayalı sosyal örgütlenme ve ilişkiler ağı içinde ele alan bir bilimdir.
- Ekonomi sosyoloji iki doruk noktası yaşamıştır, bunlar; 1890-1920 ve 1980 yıllarıdır.
- İnsanların ekonomik faaliyetlerinin bir teknolojik temeli vardır ve teknoloji ile insanlar doğaya egemen olma savaşı verirler. Ayrıca belli bir teknolojik ortamda şekillenen her ekonomik faaliyet, belli bir sosyal ilişkiler sistemi içerisinde gerçekleşir, buna sosyal örgütlenme denir.
- Temel ekonomik süreç ve sosyal örgütlenme ilişkileri içinde ortaya çıkan ekonomik faaliyetin temel özellikleri şunlardır.
 1. Ekonomik faaliyetlerin gerçekleşme biçimi insan-insan ilişkisine dayanır.
 2. Her ekonomik faaliyet, bir sosyal ilişki ve örgütlenme biçimi olarak yansır.
 3. Her ekonomik faaliyetin teknolojik temeli, doğaya egemen olma uğraşındaki insan ilişkilerini, yani insan-doğa ilişkisini yansır.
- Ekonomi sosyolojisi konularını düşünsel soyut modeller olarak incelemeye aksine gözlenen (empirik) olguları bizzat inceleme konusu yapar.
- Geleneksel ekonomi yaklaşımının özellikleri
 1. Geleneksel ekonomi teorisi konularının kısmi açıdan ele alması,
 2. Geleneksel ekonomi teorisinin ilgilenilen konunun bütününe kapsamaması,
 3. Geleneksel ekonomide kullanılan modellerin gerçek olayları tasvir etmede ve açıklamada yetersiz kalması
 4. Ekonomi teorisinin kısmi bilimsel bulgularının, pratik sorunların çözümü için yetersiz kalması
- Geleneksel ekonomi ile ekonomi sosyolojisi arasında 3 görüş vardır.
 1. Ekonomi, ekonomi sosyolojisinin alt dalıdır.
 2. Ekonomi sosyolojisi ekonominin bir alt dalıdır.
 3. Ekonomi sosyolojisi, bağımsız bir bilim dalıdır.
- Ekonomik yaşamın morfolojik ve yapısal yönlerini araştırma konusu yapan araştırmacılar Werner Sombart, Gerhard Welsler, Talcoot Parsons ve Hans Albert'tir, bunlar “ekonomi, ekonomi sosyolojisinin bir alt dalıdır” düşüncesini benimsemişlerdir.
- “Ekonomi sosyolojisi ekonominin bir alt dalıdır” diyen düşünürler, GottFreid Eisermann, Joseph A. Schumpeter ve Woledemar Koch'tur.
- “Ekonomi sosyolojisi, bağımsız bir bilim dalıdır” diyen düşünürler, Neil J. Smelser, Freidrich Fürestenberg, Anton Burghardt ve Granovetter'dir.
- Birbirinden uzaklaşan ekonomi bilimi ve genel sosyoloji arasında ortaya çıkan boşluk, kendine özgü bir bilim dalı olarak ekonomi sosyolojinin doğması ile dolduruldu.
- Ekonomi bilimi ve ekonomi sosyolojinin karar birimleri farklıdır.
- Ekonomi biliminde ve ekonomi sosyolojisinde “ekonomik faaliyet”in tanım ve içeriği farklıdır.
- Ekonomi bilimi ve ekonomi sosyolojisi arasındaki farklılıklar aşağıdaki gibidir.
 1. Bu iki bilim dalının karar birimleri farklıdır.

2. Ekonomik faaliyetin tanım ve içeriği farklıdır.
3. İki bilim dalının ekonomik faaliyetlere ilişkin kısıt ve kriterleri farklıdır.
4. Her iki bilim dalında “ekonomi”nin toplum bütünü içindeki algılanışı farklıdır.
5. İki bilim dalında analiz amaçları farklıdır.
 - Geleneksel ekonomi teorisinin aksine, ekonomi sosyolojinin araştırma konusu, güncel yaşamda fiilen ortaya çıkan, gözlenen (empirik) ekonomik olay ve süreçleri, sosyal ilişkiler, yani toplumsal boyut içinde değerlendirmektedir.
 - Bağımlı değişken; ekonomi sosyolojisinde ise üretim, bölüşüm ve tüketim süreçleri içinde bulunan insanların gösterdikleri davranış ve davranışlardaki değişimler örneğin girişimci, işçi ve tüketici davranışları açıklanan veya bağımlı değişkenlerdir. Burada ekonomik süreç içindeki aktörlerin davranışlarının açıklanması öncelikli konudur.
 - Bağımsız değişken; ekonomi sosyolojisinde psikolojik, kültürel ve sosyal yapı ve ortamlar bağımsız değişkenlerdir.
 - Fonksiyonel ilişki; ekonomi sosyolojisinde, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler geleneksel ekonomide olduğu gibi soyut-mekanik modeller kurmaya her zaman uygun değildir.
 - Ekonomik sosyolojisinde değişkenler arasındaki ilişkiler, genel geçerliği olan yasalar şeklinde değil, empirik olay ve gözlemlerle yanlışılamaya açık, kısmi ve geçici açıklama değeri olan tezler olarak ortaya çıkar.
 - Ekonomi sosyolojisinde metodsal çoğulculuk etkindir.
 - Sosyolojik yöntem indirgemeci değil bütüncüldür.
 - Ekonomi sosyolojisi sosyolojinin yöntem ve yaklaşımlarını ekonomiye; yani üretim, bölüşüm, mübadele ve tüketim alanlarına uygular. Böylece ekonomi sosyolojisini genel sosyolojiden ayıran nokta kullandıkları araştırma yöntemleri değil, özel ilgi alanıdır.
 - Ekonomi sosyolojisinde kullanılan metodolojik unsurlar şunlardır.
 1. Toplumsal bütün farklı düzeylerde analiz edilebilir.
 2. Araştırmalar , statik ve dinamik analizler şeklinde yapılabilir.
 3. Analiz araçları olarak modeller ve tipolojik sınıflamalar yapılabilir.
 4. Ekonomi sosyolojisinde aksiyomatik yöntem kullanılabilir.
 5. Ekonomi sosyolojisinde, bilimsel yasa ve kurallar mutlaklık içermez.
 - Ekonomi sosyolojisinin analiz düzeyleri şunlardır.
 1. Bireysel Kişisel Düzey; ekonomi sosyolojisinin birey düzeyindeki analizlerinde, belli sosyal ortamlar içindeki insanın davranış ve davranış biçimlerini açıklar.
 2. Etkileşim Düzeyi; bireylerarası ilişkiler açısından yapılan analizler etkileşim analizleridir.
 3. Örgütsel Düzey; Organize olmuş ortak davranışın koşullarını açıklar.
 4. Kurumsal Düzey; burada toplumun kurumlaşmış ve görece bağımsızlık kazanmış devlet, piyasa, aile, din ve bilim gibi kısmi alanların yapı ve işleyiş biçimlerini açıklar.
 5. Toplumsal Düzey; bu düzeydeki analizler, toplum bütününe ilişkin sosyo-ekonomik ilişkileri ve bunların değişimini analiz konusu yapar.
 6. Küresel Düzey; kuantum paradigmasına dayalı yeni bilim anlayışının yarattığı mikro ekonomik ve iletişim teknolojilerindeki büyük ve köklü sıçrama, ulus devletlerin kapalı yapısını ortadan kaldırdı. Bugün iletişim, bilgi, sermaye, insan gücü ile mal ve hizmetler çok daha yoğun bir biçimde, küresel düzeyde serbestçe dolaşabilir duruma geldi.
 - Gerek atom altının kendi içinde, gerekse çevresi ile ilişkilerin bir ağ sistemi olduğu; bu ağ sisteminin toplumsal alanda geçmişten bugüne uzanan bir yapılanışı olduğu ve bu sistem ve yapı içinde etkileşim ağının işlediği görüldü.
 - Sosyo-ekonomik olay ve durum zaman içinde bir değişme göstermiyorsa veya ilgili büyüklükler zaman içinde hep aynı değerleri alıyorsa statik bir olgu, aksine zaman içinde değişiyor ve farklı değerler alıyorsa dinamik olgu denir.
 - Reel modeller, sosyo ekonomik gerçeğin, belli bir ölçekte küçültülerek yeniden kurgulanmış biçimine denir.
 - İdeal-düşünsel modeller, belli bir gerçeğe yaklaşabilmek için temsili olarak kurulmuş modellere denir.
 - Ekonomi sosyolojinde ideal(düşünsel) ve reel(gerçek) tip ayrımı özellikle Max Weber’den beri yapılagelmektedir.
 - Ekonomi sosyolojisi kavramını ilk kez 1879 yılında W.S.Jevons kullanmış ve Durkheim ve Weber’in çalışmalarında da benimsenmiştir.
 - Marx’ın kendi çalışmaları, ekonomi sosyolojisi için en başta gelen ilk ve öncü çalışmalar grubuna girer.
 - ADAM SMITH : 1776da yayınladığı ve 1780 yılında ivme kazanan “milletlerin zenginliği” ile ekonomi politikasının yer aldığı “sosyal teori” yi geliştirmiştir. Bu eserinde endüstri devriminin önemini benimsemiştir.

- Ricardo ekonomik konulara "şekil-soyut" şeklinde yaklaşmıştır.
- Herbert Spencer ve Durkheim "ekonomi bilimi" ni tercih ederek sosyolojiden uzaklaşan bir bilimi tercih etmişlerdir.
- F. Fürstenberg ekonomik alanda ortaya çıkan insan eşya ilişkisinin sosyal bir boyut olduğunu ve bu boyutun ekonomi sosyolojisinin konusu olması gerektiğini savunur.
- Schumpeter "kapitalizmin gelişmesi" adlı eseri ile bilgi toplumu ve evrimci ekonominin ilk habercisidir ayrıca "emperyalizmin doğası, yeniliğin yaratıcı yok etme süreci, vergi devletin krizi" adlı çalışmaları olmuştur.
- Mark Granovetter "yurtlanmışlık" sorunu üzerine makalesi ve "yeni ekonomi sosyolojisi"nden söz etmesi ekonomi sosyolojisine yeni bir başlangıç sağlamıştır.
- Parsons ve Smelser "ekonomi ve toplum" adlı eserlerinde ekonomi ve sosyolojiyi inceleme konusu yapan iki bilim dalı olarak görür.
- Zelizer ekonomik ve kültürel faktörleri de dikkate alarak, kültürel ve yapısal mutlakçılık arasında bir orta yol bulmanın daha doğru olduğunu savunur.
- Di Maggio "düzenleyici kültür ve yapıcı kültür" ekonomiyi kültürel yönüyle incelemiştir.
- İktisat sosyolojisinin bir bilim dalı olarak alt yapısını hazırlayan, ekonomi ile sosyoloji arasındaki bağlantının şekillenmesini sağlayan bilim insanı Max Weber'dir.
- Bilgi toplumu ve evriminde ekonominin ilk habercisi J.A. Schumpeter'dir.
- Ekonomik olaylara ilişkin gerçeğin ancak bir kez gözlenebileceğini ve gözlenen bireysel tarihi olaylardan genel yasalara (tümevarım) ulaşılabileceğini savunan yaklaşım Tarihçi Okul'dur.
- Bireysel davranışların sosyolojik açıklanmasında etkili olan kavram ihtiyaç'tır.
- Granovetter'e göre "ekonomik faaliyetler, sosyal yapı ve ilişkiler içinde sıkıca yurtlanmış yerleşik veya gömülü olarak yer alır. Bu yurtlanmayı sağlayan ağ sistemidir, bu nedenle yurtlanmışlık konseptinin merkezi unsuru "sosyal ilişki ağları"dır.
- Günümüzün ekonomi sosyolojinde yurtlanmışlık kavramıyla merkezi bir konum alan ağ analizleri, yapısal sosyoloji içinde ve onun katkısı olarak ortaya çıktı.

ÜNİTE 2

Toplum ve Ekonominin Yapısal Analizi,

- Ekonomi sosyolojisi kapsamında ele alınan toplumsal ve ekonomik olaylar, tarihsel yapılanışın belirlediği çoklu etkileşim ağları içinde yer alır.
- "Toplumsal bütün" ile "sosyal ilişkiler sistemi" birbirinden ayrı iki analiz düzeyi, olgu ve bütünü temsil eder.
- Bilimsel düşünce; evren doğa ve toplumun işleyiş ilişkilerinin yarattığı karmaşık olguları insan aklıyla açıklamaya yönelik uğraşa denir.
- "Sistem" kavramı hem bir analiz yöntemi hem de bir olgu olarak karşımıza çıkar.
- Analiz yöntemi olarak sistem yaklaşımının unsurları şunlardır.
 1. Sistem bütünü,
 2. Sistem unsurları(elemanları)
 3. Unsurlar arası bağlantılar(İlişkiler)
 4. Açık sistem olarak çevre ile ilişkiler
 5. Sistem davranışı
- Oluşmuş yapılar; Yaşamın evrim süreci ve doğal seleksiyon sonucu kendiliğinden şekillenmiş informel yapılanmalara denir.
- Tasarlanmış yapılar; Amaçlı insan aklının ürünü olarak organize edilmiş, somut(formel) ve resmi yapılanmalara denir.
- Toplumsal sistemler; Biyolojik sistemler gibi kendi kendini yaratan, üreten, yenileyen ve yapılandıran sistemlere denir.
- Toplumsal bütün; insan ihtiyaçlarını karşılama işlevini üstlenmiş ve birbiri içinde yurtlanmış olan, ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve teknolojik sistemlerin entegre olarak bütünleştiği bir yapılanmadır.
- İnsanların davranış ve kararları, belli ihtiyaçları gidermeye yönelik işlevleri üstlenecek biçiminde şekillenir, bu işlevler;
 1. Mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketimi yolu ile insan ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik işlevsel ekonomiktir.
 2. İnsanlar ve insan grupları arasındaki ilişki ve bir arada yaşama ihtiyacını karşılama işlevi sosyaldir. Sosyal ağlar , insan grupları arasındaki bütünleşmeyi sağlar.

3. Yaşamı kolaylaştırabilmek için bir araya gelmiş insan topluluklarının yönetimi ve ortak amaçları gerçekleştirmeye yönelik işlevler politiktir.

4. İnsanlar psikolojik doyuma ihtiyaç duyarlar ve bunu sağlayan yaşam unsurlarını korumak isterler. Onlarla duygusal bağları vardır. İnsanın psikolojik ihtiyaçlarını karşılama işlevi kültüredür.

5. Doğa ile ilişkisinde insan, ona egemen olma ihtiyacı duyar. Bu ihtiyacı karşılama işlevi teknolojiye aittir.

• Ekonomik Alan; bireysel ve toplumsal yaşamın maddi temelini oluşturan mal ve hizmetlerin üretime ve tüketime hazır duruma getirilmesi yoluyla insan ihtiyaçlarını karşılar.

• Politik Alan; Toplumsal yaşamın karmaşık ilişkilerinin bir kaosa dönüşmemesi için toplumu geleceğe taşıyacak yönetim ve yönlendirme işlevi politikanın konusudur.

• Sosyal Alan; Toplum oluşturulan birey ve sosyal grupların, diğer birey ve toplumsal gruplarla karşılıklı ilişkileri içerir.

• Kültürel Alan; Toplumun genelinde geçerli olan, geçmişten miras kalan ve öğrenilebilir olan değer, norm ve davranış kalıpları toplamından oluşur.

• Teknolojik Alan; İnsanın doğaya egemen olma yeteneği, geliştirdiği yeni teknik, alet ve edavata bağlı olarak artar.

Teknoloji, öğrenilmiş ve sistemli olarak kullanılan bilgidir.

• Beyin yapısı ve bu yapılanış içinde yurtlanmış olan sinir ağları ve dendirit bağlantıları yoluyla beynin fiziko-kimyasal işleyişi ile toplumda insan ilişkileri içinde yurtlanmış olan ekonomik, politik, kültürel ve teknolojik sistemleri oluşturan unsurlar arasında önemli paralellikler olduğu görülür.

• Toplumsal sistemler kendi kendini yenileyen, uyum gösteren ve yapılandıran sistemler olduğu için işleyiş açısından “organik” sistemler olarak adlandırılmaktadır.

• İnsan bünyesini oluşturan sistemlerin her birinin kendine özgü bir örgütleniş, yapılanış, işleyişi ve işlevi vardır. Bu özellikleri nedeniyle bir sistem olarak her biri, kendi işlevini yerine getirirken diğeri içinde yurtlanmış olarak onu besler; işleyiş ve çalışmasını sağlar. Canlıların organik evrim sürecinde bu sistemler arasında ortaya çıkan uyum, insan vücudunun sağlıklı işlenmesini hep birlikte sağlar. Aralarında pozitif bir etkileşim vardır. Bunların herhangi birinde ortaya çıkan hasar ve hastalık diğerlerinin işleyişini de olumsuz etkiler. bu etkileşimde dikkat edilmesi gereken nokta bu sistemlerden hiçbirisinin diğeri işlevini üstlenmemesidir. Kendi içinde kısmi işlev üstlenmesi olabilir. Örneğin kalp yan damarlarının birindeki kısmi bozulmayı çevredeki diğer damarları üstlenebilir.

• İnsan bünyesinin sağlıklı işleyişi gibi , toplumsal bütünü sağlıklı işleyişi de, her toplumun tarihsel evrim ve değişim süreci içinde, her sistem kendi işlevi doğrultusunda organize olduğu, yapılandığı ve yönlendirildiği sürece etkindir. Kendi aralarındaki karşılıklı etkileşiminin, pozitif sinerji yaratacak biçimde dizayn edilmesi, sistem bütünselliği için zorunludur.

• Paradigmal kaymalar, toplumsal bütünü en dinamik unsuru olan teknolojiye köklü dönüşümlerle başlar ve zaman içinde organik bütünü diğer sistemlerini yapılandırarak tüm kılcal damarlarına kadar yayılma gösterir.

• Paradigmal kayma; dünya, doğa ve evren algısında yaşanan bir paradigmal bir sıçrama şeklinde yukarıya taşınan bir kırılmadır.

• İlkel toplumlarda, doğal çevre; geleneksel tarım toplumlarında, kültürel gelenekler ve dini öğeler; sanayi toplumunda, ekonomik unsurlar, bilgi toplumunda, insani nitelik ve yetenek olarak bilgi ve bilgi teknolojileri diğerlerinden daha ağırlıklı olarak öne çıkar.

• Yapısal boyut; temel alanların içeriğini oluşturan unsurların zaman ve mekan boyutları içinde, birikim, ağırlık ve oransal paylardaki değişimleri şekillendirir.

• Ekonomik yapılanma; sadece ekonominin makro düzeydeki tarım, sanayi, hizmetler ve bilgi sektöründe değil; tüm diğer sektör ve alt sektörlerde devreye girer.

• Ekonominin sektörel yapılanmasına paralel olarak ekonominin fonksiyonel alanları olan üretim, tüketim ve paylaşım ilişkileri, hem nitel hem nicel açıdan, sürekli çeşitlenme, yeni ürün ve hizmetler ile kalite değişimi şeklinde içsel yapısal değişime uğrar.

• Ekonominin mekan boyutunda yapılanması, ekonomik aktivitenin, farklı bölge ve kesitlerinde farklı gelişmişlik düzeyi içinde, farklı biçimde yoğunlaşma ve ağırlık kazanmasına yol açar.

• Ekonomik yapılanmanın bir başka boyutu ekonomik faaliyetlerin, alt ve üst yapı şeklinde ayrımıdır. Bir piyasa ekonomisinde, üretici ve tüketicilerin doğrudan ekonomik çıkarlarına yönelik faaliyetleri üst yapıyı, buna karşılık bunların yerine getirilebilmesi için, ön koşul oluşturan ve genellikle kamu tarafından yerine getirilen faaliyet ve donanımlar alt yapıyı oluşturur. Alt yapı 4 grupta incelenir.

1. Doğal Altyapı, yer altı ve yer üstü zenginlikleri ile iklim ve topografya özelliklerini kapsar.

2. Maddi Altyapı, kalkınma literatüründe sosyal sabit sermaye olarak ele alınır; yol, su elektrik, kanalizasyon ve benzeri donanımları kapsar.

3. Personel Altyapı ise bir ekonominin gelişme düzeyinin gerektirdiği düzeyine sahip insan donanımını kapsar; günümüzde daha çok beşeri sermaye olarak ele alınmaktadır.

4. Kurumsal Altyapı ise ekonominin gelişme düzeyinin gerektirdiği, idari örgütlenme, hukuk ve sosyal düzeni ile kişilerin alışkanlık, değer, norm ve davranış kalıpları düşünce yöntemleri ve dünya görüşlerini kapsar.

• İnsanlığın ulaştığı bugünkü uygarlık düzeyinde, en hızlı değişim bilim ve teknolojik sistemlerde gerçekleşiyor. Toplumsal sistemler içinde en yavaş değişim ise kültürel unsurlarda gözlenir.(kültürel gecikme)

• 18. yy'ın ikinci yarısında devreye giren mekanik düşünce ve teknolojiler sayesinde toplumda yaşanan başlıca köklü ve köklü değişimler aşağıdaki gibidir.

1. Teknolojik sistem ve yapı değişti,
2. Ekonomik üretim sistemi değişti,
3. Üretimin organizasyon sistemi değişti,
4. Sanayi Toplumu sistemi değişti,
5. İş bölümü ve uzmanlaşma sistemi değişti,
6. Piyasa yapılanışı sistemi değişti,
7. Sosyal yapı değişti,
8. Sosyal ilişkiler sistemi değişti
9. Mekansal yerleşim ve kuruluş yeri sistemi değişti,
10. Ücret sistemi değişti,
11. Politik sistem değişti,
12. Kültürel değerler sistemi değişti,
13. Küresel sistem değişti

• Ekonominin sektörel yapılanışı zaman içinde makro düzeyde tarım, sanayi ve hizmet sektörleri şeklinde gerçekleşti. Tarım kendi içinde bitkisel üretim ve hayvancılık olarak şekillenirken; sanayi ise madencilik, imalat ve inşaat sanayileri olarak; imalat sanayi ise, tüketim, ara ve yatırım malları sanayi şeklinde yapılanma gösterdi. hizmetler ise, ticaret, tarım bankacılık vb. ayrımlara konu olarak çeşitlendi ve yapılandı.

• Ekonomik ve sosyolojik yapılanmaya paralel olarak sosyal ilişkiler de yeniden yapılandı; işgücü kendi içinde uzmanlaşarak fabrika işçisi (kol gücü- mavi yakalı) ve büro içi hizmetlileri (kafa gücü- beyaz yakalı) olarak ayrıldı, daha ileri aşamada, managerler üst düzey yöneticiler olarak ayrı bir sosyal grup olarak şekillendi. Bu sosyal kesimlerin, ekonomik faaliyet içindeki davranış kalıpları birbirinden farklı oldu. Fabrika işçileri dayanışmacı kültür kalıbı ve davranış yönetilimi sergilerken; büro hizmetlileri kariyerli bir kültür ve davranış kalıbına(bürokratik yönelim) sahip oldu. Üst düzey yöneticiler, çalışmayı yaşam için sadece bir araç olarak gören davranış kalıbı ve kültüre yöneldi. Ayrıca geleneksel toplumun kapalı ve bağımlılığa dayalı kültür yapısından bireysel çalışma ve başarı motifini öne çıkararak bir kültür kalıbına yönelik yapılanmalar yaşandı. Teknolojik, ekonomik ve kültürel alanlardaki hızlı değişim ortamı cinsiyet farklılıkları açısından tarım toplumundaki iş bölümünden daha farklı bir iş bölümünü şekillendirdi. Kadınların işgücü piyasasına girmeleri, ilerleyen süreçte ailelerde kadın ve erkek eşitliği ve kadın haklarının öne çıkması yanında, aile yapısının değişimini getirdi. Tarım toplumunun büyük aile yapısı, sanayi toplumun çekirdek ailesine dönüştü. Sosyal ve kültürel alandaki gelişmelere paralel olarak politik alanda da yeni yapılanmalar yaşandı. Sosyal sınıf olarak burjuvazi ve endüstri işçisinin yeni sınıflar olarak ortaya çıkması ve bunların siyasette ağırlığını koyması parlamenter demokrasiyi yapılandırdı. Ayrıca ekonomide devletin ekonomik faaliyetin alt yapısını hazırlama görevi ve özel sektörün girmediği alanlara ekonomik aktör olarak girmesi toplumda kamu ve özel sektör yapılanmasını şekillendirdi. Kamunun artan ağırlığı, devlet bütçesinin farklı amaç ve sektörler için kullanımı, politikanın ekonomiyi etkileyen ve belirleyen önemli bir unsur olmasına yol açtı.

• Ülke içinde ekonomik ve sosyal açıdan gelişmiş ve az gelişmiş bölgelerin oluşması toplum ve ekonominin farklı mekansal yapılar içinde şekillenmesine yol açtı.

• Bilgi toplumunda teknoloji, doğa evren ve toplumsal sistemlere uygulanabilir olan bilimsel bilgidir. Zira görünmez doğa olan atom altının ve DNA şifrelerinin bilgisi ancak bilimsel yöntemler içinde üretilebilir. Bilgi çağında teknoloji, zihnin ürünü olup odaklanmış beynin kullanım yöntemleri ile bilimsel araştırma yöntemlerine dayalı olarak, ARGE sistemleri

içinde yenilik olarak üretilir. Yenilikler bilgi birikimine dayalı yeni ve geleceği yaratmaya yönelik yöntemler ve düşüncelerdir. Bu nedenle entellüktel-zihinsel sermayeye dayanırlar.

- Bilgi toplumu,

1. Kişisel düzeyde; işbirliğine açık, paylaşımcı ve sosyalsorumluluk sahibi, ömür boyu öğrenen yeni kişilik yapılanmasını;
2. Örgütsel düzeyde; sıfır hiyerarşili yatay organizasyona sahip; dışa açık içte ortak kurum kültürü oluşturan dinamik işletme yapılanışını;
3. Kurumsal düzeyde; şeffaf ortak kurumsal kültür değerlerine bağlı olarak ağda bütünleşmiş kurumsal yapılanmayı;
4. Toplumsal düzeyde; ise farklılıkları, negatif sinerji ile çatışmaya değil pozitif sinerji yaratıcı, uzlaşmacı stratejilerle, zenginlik kaynağı olarak devreye sokarak bütünleştirici yapısal politikaları öngörür.

- Bilgi çağının bütüncül sistem ve süreç mantığı, ayrışmayı değil, uzlaşma, hoşgörü işbirliği sayesinde, uzmanlaşmanın getirdiği çeşitlilik içinde toplumsal bütünleşmeyi öngörür. Çatışmacı yönelim, negatif; uzlaşmacı yönelim ise pozitif sinerji yaratarak toplumsal sürecin genel davranış kalıbını belirler.

- Eğitim ve öğretimden çok , “öğrenimin” öne çıktığı bilgi toplumunda; eğitim ve öğrenim yaşam boyu sürekli bir zorunluluk durumuna dönüştü.

- Bilgi toplumundaki üretim ilişkilerinin yeniliklere dayanması ve yeniliklerin de uygun ortam(teknopark) ve entelektüel sermayeye dayanması, bu ortam ve donanımı sağlayamayan ülke ve bölgeler arasındaki uçurumun artmasına yol açtı.

- Kalkınma anlayışı yerelden başlayan ve tabandan yönlendirilen fakat ulusal ve küresel etkileşime açık süreçler haline dönüştü. Yerelin potansiyellerini, çağın teknolojisi ile birleştirip, yenilik üretecek ortam ile entelektüel, kurumsal ve örgütsel yapılanmaları etkin yönlendirebilen yenilikçi kentler ve bölgeler, “insani kalkınma”nın hızlı gerçekleştiği yöreler oluyor.

- İnsani gelişmeyi sürekli ve kalıcı olarak besleyecek olan ARGE ve yenilikler sürdürülebilir olmalıdır. Ancak bu yeniliklerin hem doğa ve yeşille hem de insan ve insani değerlerle uyumlu olması gerekir. Bu uyumluluk ise, geniş ölçüde bilgi çağının kültür değerleri ile katılımcı, işbirlikçi, uzlaşmacı ve çoğulcu, yerelden küreye uzanan daha demokratik süreçlerle bütünleşmesi durumunda sağlıklı bir yapılanmaya ulaşılabilir.

- Toplumsal sistem içinde en yavaş değişim “kültürel sistem” içinde olur.

ÜNİTE 3

Enformel Sektör/Ekonomi

- Geçici bir durum olarak algılanan enformel sektör varlığını değişen biçimlerde günümüze değin korumaya devam etmiştir. Modernleşmeyle birlikte ortadan kalkacağı varsayılan enformel sektör veya enformel ekonomi, günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülke ekonomilerinin yapısal bir parçası haline gelmiştir. 1980’li yıllardan bu yana da enformel sektör önemli bir gelir kaynağıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde formel ve enformel sektör arasında net bir ayrışmayı görmek zordur. Örneğin büyük işletmeler işgücünü bir yandan formel olarak yani kayıtlı, örgütlü, güvenceli bir şekilde istihdam ederken diğer yandan enformel yani sigortasız, güvencesiz, geçici ve örgütsüz olarak çalıştırabilmektedir. Enformel sektör tartışmalı bir kavramdır. Formel sektör dışında kalan çalışma alanları marjinal sektör, kayıt dışı ekonomi, yer altı ekonomisi, küçük üretim, kaçak istihdam, enformel ekonomi gibi kavramlarla ifade edilmektedir.

Enformel Sektörü Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar

- Düalist okul; hem sosyolojide hem de ekonomi de hakim olan bir bakış açısıdır. Bu bakış açısı bir toplumda veya bir ekonomide aynı anda var olan birbirinden farklı yapılara dikkat çekmektedir. Toplumda veya ekonomide var olan modern ve geleneksel yapılar birbirinin karşıtı olarak ele alınır. Örneğin, düalist yaklaşıma göre bir toplumda modern kesim geliştikçe geleneksel kesiminde aynı şekilde küçülecektir. Sosyolojide modernleşme kuramı olarak bilinen yaklaşım düalist bir bakış açısında sahiptir.

- Clifford GEERTZ(1926-2006); ekonomik yapıyı geleneksel ve modern olmak üzere ikili yapıda ele alır. Enformel sektör kavramını kullanmamaktadır. Enformel sektör onun kuramsal çerçevesi içinde geleneksel yapıya denk düşmektedir. Geertz yaşadığı Modjokuta kasabasının ekonomik yapısını iki temel kavramla analiz eder.

1. Pazar Yeri Ekonomisi; Ekonominin geleneksel yapısını temsil etmektedir. Ekonomik yapı içerisinde tanımladığı üç temel alan olan Küçük Çaplı ticaret, Zanaat Üretimi, Tarımda Küçük Üretimdir. Pazar yeri ekonomisinde; ürünün fiyatları

modern ekonomiden farklı olarak alıcı ve satıcı tarafından gerçekleşen pazarlık temelinde oluşur, satıcının düzenli ve sürekli bir şekilde müşteri tutma gibi bir çabası yoktur, ticarete konu olan mallar bir yerden bir yere taşınabilecek niteliktedir, faaliyet gösteren küçük girişimciler modern ekonomide olduğu gibi risk almazlar ve olası riskleri de dağıtılmaktadır.

2. Firma Ekonomisi; Modern işyeri firma ekonomisini temsil etmektedir. Firma ekonomisi olarak adlandırılan modern işyerlerinin en temel özelliklerinden biri örgütlü bir yapı olmasıdır. Firma ekonomisi olan bir dükkanın genel özellikleri şunlardır; Değişmeyen sabit bir işyeri, Gün boyunca düzenli bir çalışma, Satılan malların fiyatlarının önceden belirlenmiş olması, Belirlenmiş fiyatlara göre satışın yapılması, kararlı bir şekilde müşteri kovalanması, süslü vitrine sahip olması, iç dekorasyona önem verme, modern eşya alım ve satımıdır.

• Pazar yeri ekonomisi ve firma ekonomisi iki farklı kesim olarak yan yana var olmakta ve birinin varlığı diğeri için tehdit oluşturmaktadır. Pazar yeri ekonomisi istihdam yaratma açısından oldukça sınırlı kapasiteye sahiptir ve bu yapı modern ekonomik kesimin gelişmesinin önünde önemli engel oluşturmaktadır.

Uluslar arası Çalışma Örgütü (İLO)

• İLO'ya göre, enformel sektöre yatırım için gerekli başlangıç sermayesi düşüktür. Yerli/yerel kaynak kullanımı yaygındır. Aile emeği ve aile mülkiyeti hakimdir ve eme yoğun sektörlerdir. Emek bilgi ve becerisi formel eğitim kurumlarının dışında edinmiştir. Rekabete açık bir sektördür.

• İLO tarafından yayınlanan rapora göre enformel kesimin genel özellikleri şunlardır.

1. Enformel sektöre yatırım için gerekli başlangıç sermayesi düşüktür.

2. Enformel sektörde yerli ve yerel kaynak kullanımı daha çok görülmektedir.

3. Enformel sektörde yer alan işletmelerde aile emeği ve aile mülkiyeti hakimdir.

4. Enformel sektör emek yoğun işletmelerden oluşmaktadır. Oysa formel kesim sermaye yoğun alanlarıdır.

5. Enformel sektörde istihdam edilen emek bilgi ve becerisini formel eğitim kurumları dışından edinmiştir.

6. Enformel sektörde, formel sektörde olduğu gibi, tekeli müdahalelere rastlanmaz ve rekabet egemendir.

• İLO raporunda gelişmekte olan ülkelerin kentlerindeki işsizler ve gizli işsizler "çalışan yoksullar" olarak ifade edilmektedir.

• 1970'li yıllarda İLO enformel kesimin ekonomik büyümeye yönelik katkısı konusunda hem iyimser hem de karamsar bir düşünceye sahiptir.

• 1990'lı yıllarda İLO enformel sektörü şu şekilde değerlendirmektedir.

1. Enformel sektör gelişmekte olan ülkelerdeki açığa çıkan işgücünün önemli bir geçim stratejisi haline gelmiştir . bu yılların liberal piyasa koşullarında birçok gelişmekte olan ülkede firmalar üretim maliyetlerini aşağıya çekmek için çalıştırdıkları işçi sayısında kısıntıya gitmiştir. Çalışma olanağını bulamayan insanlar alternatif istihdam arayışına yönelmiştir. Bu da enformel girişimciliğin büyümesini sağlamıştır.

2. 1990'lı yıllara gelindiğinde İLO enformel sektörü, iki ayrı uç noktada yani yasal ve yasal olmayan bir şekilde değil de daha çok gri bir alan olarak görmektedir. Örneğin formel sektörde kayıtlı bir firma ev kadınlarını parça başı iş yaptırarak üretim sürecine dahi edebilmektedir. Bir yanılla kayıtlı bir yanılla kayıt altına alınmamış bir işgücü söz konusudur. İLO'ya göre bu gri alanın varlığı gelişmekte olan ülkelerin yoksulları için önemli bir gelir potansiyelidir. 1980'li yıllarda uygulamaya konulan yeni liberal iktisat politikaları 1990'lı yıllara gelindiğinde beklenin aksine yoksulluğu artırmıştır.

• Keith HART (1943-),

1. Keith hart enformel sektör kavramının isim babasıdır.

2. Enformel sektörü, kendi hesabına, istikrarsız , düzensiz, güvencesiz, maaş veya ücret karşılığında çalışma biçim olarak tanımlamaktadır.

3. Formel kesimde istihdam ücret karşılığı çalışmaya denk düşmektedir. Yani formel kesimde istihdam sürekli, düzenli ve güvencelidir.

4. Hart'a göre, enformel sektör ekonomik kalkınma ve toplumsal sorunlar açısından üzerinde önemle durulması gerek bir konudur.

5. Hart gelişmekte olan ülkelerde işsizliğin remi istatistiklerde belirtildiğinden daha düşük olduğunu düşünmektedir.

6. Hart'a göre enformel kesimin temel sorunu insanların düşük ücretlerle ve ağır koşullarda çalışmalarıdır. Yani yoksulluk enformel kesimin önemli ve temel sorunlarından biridir.

7. Hart'a göre, enformel kesimin ulusal ekonomisi diğer kesimlerinden daha hızlı büyümektedir.

8. Hart'a göre, enformel kesimin ulusal ekonomiye yaptığı en önemli katkılardan biri kent nüfusunun bazı temel ihtiyaçlarını karşılamasıdır.

λ John WEEKS

1. Weeks enformel kesimi örgütsüz kesim kavramıyla tanımlamaktadır.

2. Weeks göre enformel kesim devlet desteğinden yoksun olduğu için imtiyazsızdır.

3. Weeks'e göre enformel kesim ekonomik kalkınma açısından önemli bir potansiyele sahiptir. İlk olarak bu kesim kentte yaşayan nüfusun tüketim ihtiyaçlarını karşılamaktadır. İkinci olarak yabancı sermaye yatırım malları sanayi ne yatırım yapmakta isteksizdir. Üçüncüsü enformel kesime ağırlık verilmesi aynı zamanda emek yoğun sektörlerde istihdam artışına da neden olacaktır.

4. Düalist okulun bu yaklaşıma yönelik eleştirileri şunlardır; birincisi enformel kesimde yer alan küçük girişimcilerin güçlenmesi piyasanın tekelci yapısından bağımsız değildir. İkincisi piyasanın tekelci yapısı ve yoğun iç rekabetin yanı sıra enformel kesimin sahip olduğu diğer bazı özelliklerde büyük kapitalist işletmelere dönüşmelerine engel olmaktadır. Üçüncüsü küçük girişimcilerin ekonomik alanda gelişmelerinin önündeki engellerden biri de uygun kredi koşullarından yoksun kalmalarıdır.

λ Yapısalıcı Okul (Bağımlılık Teorisi)

1. Yapısalıcı okul düalist okulun temel varsayımlarını teorik ve ampirik araştırmalara dayanarak eleştiren bir yaklaşımdır.

2. Bağımlılık okulu olarak da bilinen yapısalıcı okulun temel yaklaşımları şöyledir. Birincisi 2. dünya savaşı sonrası üçüncü dünya kentlerinin temel özellikleri haline gelen enformel sektör o ülkelerde gelişen kapitalist ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İkincisi enformel sektörü kapitalist üretim ilişkilerinin dışında kendine özgü formlar ve yapılar olarak düşünmek yanlıştır. Üçüncüsü enformel sektör kapitalist sistemin bir parçasıdır ve varlığını sürdürmesi de kendine özgü gelişen kapitalist sisteme bağlıdır.

3. Yapısalıcı okula göre enformel sektör, az gelişmiş ülkelerde kapitalist gelişmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kapitalist sistemle iç içe geçmiştir ve onun bir parçasıdır. Enformel sektörün varlığı kapitalizm için zorunludur. Kapitalist kesim enformel sektörde yaratılan değere el koymaktadır. Dolayısıyla sermaye birikim sürecine önemli bir katkı yapmaktadır.

4. Bağımlılık teorisine göre enformel sektör, kapitalist sistem içinde formel sektörle geri, ileri, fason, gelir ve tüketim sübvansiyonu olmak üzere beş temel noktada bağlantı içindedir.

5. Geri Bağlantı; geri bağlantı formel kesimin sermaye yoğun büyük şirketlerinin ürettiği ürünlerin, enformel kesimin küçük üretim birimleri tarafından madde ve aramalı girdisi olarak kullanmasını anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Örneğin pastane dükkanı sahibi bir küçük üreticinin kullandığı unu büyük ölçekli bir işletmeden temin etmesi gibi. Enformel kesim ile formel kesim arasındaki geri bağlantı aynı zamanda şu gelişmeleri ortaya koymaktadır. Birincisi enformel kesim veya küçük üretim formel kesimde büyük ölçekli sermaye yoğun firmaların ürettiği ürünler için önemli bir pazar haline gelmektedir. İkincisi enformel kesim ekonominin önemli bir pazarı haline gelmesi ülke içinde iç piyasanın gelişmesine de katkı sağlamaktadır. Üçüncüsü geri bağlantının güçlü olduğu bir ekonomide yerel düzeyde kapalı ekonomilerin de ortadan kalktığı söylenmektedir. Dördüncüsü geri bağlantı aynı zamanda enformel kesim veya küçük üretimin teknolojik düzeyde önemli bir değişime girdiğinin de göstergesidir. Beşincisi bu kesimin modern alet ve makineleri ve yarı işlenmiş standardize hammadde kullanmaya başlaması, emek verimliliği üzerinde de olumlu bir etki yaratmaktadır.

6. İleri Bağlantı; İleri bağlantı aynı zamanda enformel kesim veya küçük üretim tarafından üretilen ürünlerin formel kesim yani büyük ölçekli fabrikalar ve işletmeler tarafından girdi olarak kullanılmasıdır. Küçük köylü üreticisinin yetiştirdiği ve ürettiği pancar, pamuk, tütün ve ayçiçeğinin büyük ölçekli sanayi işletmeleri tarafından girdi olarak kullanılmasını ileri bağlantıya örnek olarak gösterebiliriz.

7. Fason Bağlantı; fason bağlantı, bir işletmenin üretim maliyetlerini aşağıya çekmek için işin bir kısmını ya da tamamını başka bir firmaya yaptırmasıdır. Fason bağlantı küçük, orta ve büyük ölçekli işletmeler arasında gerçekleşmektedir. Büyük ölçekli firma üretimini artırmak için gerekli olan ek bina ve makine için sermaye harcamalarından vazgeçmiş olur. Fason bağlantının iş gücü maliyetlerini de aşağıya çeken bir yöne vardır.

8. Gelir Bağlantısı; formel sektörde sermaye yoğun büyük firmalar iş gücüne katılan herkese istihdam olanakları yaratma açısından sınırlı bir potansiyele sahiptir. Gelir bağlantısı, haneye gelen gelirin yetmediği durumlarda sektörde ücretler

aile üyelerinin biri ya da birkaçının enformel sektörde çalışarak geçime katkı yapmasıdır. Örneğin erkek fabrikada işçilik, kadın çocuk bakıcılığı veya gündelikçi olarak çalışarak, erkek çocuklardan biri inşaatta işçilik, diğer boyacılık yaparak, kız çocuk ise terzilik yaparak ailenin geçinine katkıda bulunmaktadır.

9. Tüketim Bağlantısı; Enformel kesimle formel kesim arasında kurulan tüketim bağlantısı düşük gelirli hanelerin ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgilidir. Diğer bir deyişle düşük gelirli ve yoksul haneler geçimleri için gerekli mal ve hizmetleri, yani tüketim ihtiyaçlarını enformel kesimden karşılamaktadır. Gelir bağlantısında olduğu gibi kapitalist sistem sermaye birikimini çoğaltmak için tüketim bağlantısıyla da enformel kesimden yararlanmaktadır.

λ Legalist Okul; Legalist okul iktisatçı Hernando de Soto'nun düşünceleriyle birlikte 1980'li ve 1990'lı yıllarda popülerlik kazanmıştır. Bu okul temel olarak enformel sektördeki girişimcilerin davranışları ve özellikleri üzerinde durmaktadır. De Soto'ya göre enformel sektör küçük girişimcileri kapsamaktadır. Enformel sektörün küçük girişimcileri maliyetlerden ve zamandan kazanmak ve resmi kayıt işlerinde çaba harcamamak için ekonomik faaliyetlerini enformel olarak düzenlemektedir. De Soto'nun yaklaşımı yeni liberal iktisatçılar, politika önerisinde bulunan dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu(IMF) gibi kurumlar ve hükümet dışı örgütler arasında oldukça popüler olmuştur. Enformel sektör bir ülkede devletin zayıf olmasından kaynaklanmaktadır. Zayıf devlet ifadesi, devletin kanun ve düzenlemeleri vatandaşları üzerinde uygulayabilecek güçten yoksun olması anlamında kullanılmaktadır.

ENFORMEL SEKTÖRÜN/EKONOMİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ;

λ 1993 yılında yapılan 15. Uluslar arası çalışma istatistikçileri konferansında Enformel sektör kavramı üretim birimi ve işletme düzeyinde tanımlanmıştır.

λ Enformel ekonominin kavramsal çerçevesi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki enformelleşme sürecini, hem işletmeler hem istihdam biçimleri, hem de çalışma ilişkileri açısından bir bütün olarak içermektedir.

λ Enformel istihdam biçimleri, ekonomik birime ve istihdamın statüsüne göre şöyle tanımlanmaktadır.

1. Enformel işletmelerdeki enformel istihdam; burada sözü edilen enformel işletmeler kayıtsız ve anonim şirket olmamış olanlardır. Bu tanım içinde yer alanlar şunlardır; enformel işletmelerin işverenleri, işçileri, bağımsız çalışanları, ücretsiz aile çalışanları

2. Enformel işletmeler dışındaki enformel istihdam; burada sözü edilen, formel işletmeler ve hane halkları için çalışanlar veya belirli bir işvereni olmayanlardır. Bu tanım içinde yer alanlar ise şunlardır. Düzenli sözleşmesi olmaksızın evde çalışanlar, Belirli bir işvereni olmaksızın gündelikçi olarak rastlantısal çalışanlar, Özel istihdam bürosu aracılığıyla geçici çalışanlar, Formel veya enformel işletmeler için endüstride işletme dışında çalışanlar, Kayıtsız veya bildirilmemiş çalışanlardır.

λ Enformelleşme, istihdam statüsü bağlamında ister ücretli, isterse bağımsız çalışma biçiminde olsun, yasal veya diğer düzenlemelerle tanınmamış, düzenlenmemiş veya korunmayan bütün ücret karşılığı yapılan çalışmaları ve ücretsiz yapılan çalışmaları kapsamaktadır.

λ Enformel ekonomi kavramının genel özellikleri;

1. Önemi ve Kalıcılığı; son yıllarda enformel ekonomi büyümeye devam ederek kalıcı bir hale gelmektedir.

2. Ekonomik ilişkilerin bir bütün olarak aralıksız devamlılığı; düalist okulun birbirinden kopuk ve ayrı yapılar olarak ele aldığı enformel ve formel ekonomi, artık her iki yapının iç içe geçtiği ve ekonomik ilişkilerin bir bütün olarak devamlılığının sağlandığı bir çerçevede ele alınmaktadır. Örneğin daha önc kendi hesabına terzilik yapan bir kişi, şimdi artık alt sözleşmeye dayalı ilişkilerle enformel ekonominin bir parçası haline gelmiştir. Evde ucuz iş gücü olarak parça başı iş yaparak formel ekonominin sürekliliğine hizmet etmektedir.

3. Farklı kesimlere ayrılması; Enformel ekonomi, işletme ve istihdam türü açısından homojen ve türdeş değildir. Enformel ekonomi çok çeşitli enformel işletmeleri ve çalışma biçimlerini içermektedir.

4. Legal veya yarı legallığı; genel olarak enformel sektörün, vergi yükümlülüklerinden de kaçmak için; kayıtsız işlemlerden oluştuğuna dair yaygın bir kanı vardır. Enformel ekonominin küreselleşmeyle de birlikte kalıcı ve sürekli hale gelmiştir. Formel ekonomiyle iç içe geçmiştir. Ve ekonominin bütün olarak devamlılığını sağlamaktadır. Enformel ekonomi, işletme ve istihdam türü açısından farklılaşmıştır. Üretilen mal ve hizmetler legaldir. Çalışanlar iş güvenliğinden, sosyal korumadan, sendikal ve sosyal haklardan yoksundurlar.

λ Enformel Ekonomiye Eski Bakış

1. Enformel sektör geleneksel ve modern endüstrisinin büyümesiyle ortadan kalkacaktır.

2. Enformel sektör marjinal üretkenliğe sahiptir.

3. Enformel sektör formel sektörden ayrı olarak varlığını sürdürmektedir.
 4. Enformel sektör artık-emek havuzunu temsil etmektedir.
 5. Enformel sektör çoğunlukla sokak satıcılarını ve küçük ölçekli üreticileri kapsamaktadır.
 6. Bu sektörün çoğu vergiden kaçmak için illegal ve kayıtsız iş yapan işletmelerden oluşmaktadır.
 7. Enformel sektörde işler çoğunlukla geçim faaliyetlerini içermektedir. Bu işler ekonomi politikara konu olmaz.
- Enformel Ekonomiye Yeni Bakış
 - 1. Enformel ekonomi kalıcıdır. Ekonomik büyüme ve küreselleşme ile de gelişmektedir.
 - 2. Enformel ekonomi düşük gelirli gruplar için istihdam, mal ve hizmet sağlanmaktadır.
 - 3. Formel ekonomiyle, mal ve hizmetlerin üretimi, ticari ve dağıtım işleri açısından bağlantılıdır.
 - 4. Formel istihdamın azalmasından dolayı enformel istihdam artmaktadır.
 - 5. Enformel ekonomide yapılan işler çeşitlenmiştir.
 - 6. Enformel ekonomi legal mal ve hizmet üreten standart dışı ücretli işçilerden, girişimcilerden ve kendi hesabına çalışanlardan oluşmaktadır.
 - 7. Enformel ekonomide işler/girişimler/işletmeler geçim faaliyetlerini ve istikrarlı işleri içermektedir. Enformel ekonomi dinamik bir yapıya sahiptir.

Enformel Ekonominin Varlık Nedenleri;

- Birincisi bu ülkelerin demografik ve sosyo-ekonomik durumuyla ilgili olan yapısal nedenlerdir. Bu ülkelerde kırdan kente göç sonucunda önemli bir kentsel işgücü açığa çıkmıştır. Formel sektör açığa çıkan bu işgücünü için çekememiş, yani yeterli istihdam olmaları yaratamamıştır. Bunun sonucunda kend hesabına çalışma biçimleri yaygınlaşmış ve çok küçük işletmeler kentlerin önemli bir ekonomik faaliyet ve istihdam kaynağı olmuştur. İkincisi az gelişmiş ülkelerdeki yasal düzenlemelerin katılığı enformel ekonomik faaliyetlerin varlığını devam ettirmesinde oldukça etkili olmuştur.
 - Enformel sektör kavramının tanımı, sınıflandırılması gibi konularda ortak bir görüş birliği sağlanmamasına rağmen, bu yapının varlığıyla ilgili kabul görmüş nedenler şöyle sıralanmaktadır.
 - 1. 1970'li yıllarda yapısal krizi aşmak için geliştirilen ekonomik düzenlemelerin bir kısmı enformel sektör üzerinden sağlanmıştır.
 - 2. Kamu sektöründe istihdam olanaklarının sınırlandırılması-özellikle de işsizlik sigortasının olmadığı ülkelerde işgücünün enformel sektöre yığılmasına neden olmuştur.
 - 3. Formel ekonomi geliştikçe enformel sektörde üretilen mal ve hizmetlere olan talep de genişlenmektedir.
 - 4. Formel sektörde düşük gelirli işler yerine, enformel sektörde düzensiz de olsa daha yüksek kazanç getirilebilen enformel işler tercih edilebilmektedir.
 - 5. Giyim, Mobilya, inşaat elektronik gibi rekabete açık ve talepte dalgalanma eğilimi gösteren sektörler için enformel sektörün varlığı önemlidir.
 - 6. Enformel sektör aynı zamanda formel sektörün mal ve hizmet sunumunda yetersiz olduğu zamanlarda önemli işlevlere sahiptir.
 - 7. Firmalar sendikaların güçlenmesini karşı ya enformel sektöre kaymakta veya bu sektördeki işletmeler ile işbirliği yaparak kendi varlıklarını korumaktadır.
- Az gelişmiş ülkelerde yasal düzenlemelerin katılığı ve bu ülkelerin sosyo-ekonomik durumuyla ilgili yapısal nedenleri enformel sektörün varlığını devam ettirmesinde etkili olmuştur.
 - Günümüzde gelişmekte olan ülkelerde enformel ekonominin yaygınlaşmasında etkili olan temel nedenlerden biri, küreselleşmeyle bağlantılı yapısal uyum politikaları ve ihracata dayalı sanayileşme modelidir.

Türkiye de Enformel Sektörün Gelişimi;

- Türkiye de enformel sektörün oluşması 1945'e dayanmaktadır. Bu yıllarda kentlere göç eden, sanayi ve hizmet sektöründe iş bulamayan işgücü daha çok sokak satıcılığı, hamallık gibi kent ekonomisinin marjinal işlerinde çalışmışlardır. Bu dönem için enformel sektör yerine daha çok marjinal sektör ifadesi kullanılmaktadır.
 - Enformel sektör Türkiye'de 1960-1980 yılları arasında sisteme ucuz işgücü sağlamış ve üretim ve tüketim düzeyinde iç pazarın sürdürülebilirliğine önemli bir katkı yapmıştır.
- Türkiye'de enformel sektörün 1960-1980 yılları arasında uygulanan ithal ikame modeline yaptığı katkıları şöyle özetleyebiliriz.

1. Enformel sektör aracılığıyla sisteme ucuz işgücü sağlamıştır.
2. Kente göçen işgücü sayesinde ülke içi üretilen mal ve hizmetlere olan talep; yoğun, yaygın ve sürekli hale gelmiştir.
3. Kentin göçmenleri ulaşamadığı kentsel mal ve hizmetleri ucuz yollarla kendi olanaklarıyla üretmeye başlamıştır.
4. Açılan yeni üretim alanlarında ithal teknoloji ve makine kullanan formel sektöre tamir- bakım-yedek parça üretimi ve hizmetinde destek sağlamıştır.
5. Kente göç eden ve ekonominin formel örgütlü yapısında istihdam edilemeyen kesim enformel sektörden gelir kazanmaya başlamıştır.

ÜNİTE 4

Feminizm ve İktisat

Kadın Sorunu ve Feminizm;

• İktisadi sosyal ve siyasi yapı, kurum ve ilişkilerde erkekler hep merkezde yer aldıkları ve konumları veri kabul edildiği için kadınların durumu “sorun” olarak ele alınmaktadır. Mesela “çalışma hayatının sorunlarından” söz edildiğinde, örtük olarak bu, “erkeklerin çalışma hayatının sorunları” anlamına geldiği için, eğer kadınlar da hesaba katılacaksa bunun ayrıca belirtilmesi gerekmektedir. Mesela bir antropolog kitabına “tarih boyunca erkekler” yerine “tarih boyunca kadın” başlığını koyuyor. Çünkü eğer çalışmasının konusunu erkekler oluşturacaksa bunu ayrıca belirtmesine gerek yoktur. Zira zaten tarih ağırlıklı olarak erkeklerin tarihidir.

Bir Sosyal Teori Olarak Feminizm;

• Kadın sorununa ilişkin çalışmaların çoğu, bu temel sorudan yola çıkmaktadır. Ancak bu temel sorunun sanıldığından daha fazla cevabı vardır. Farklı versiyonları ile feminizm işte bu ve benzeri sorulara verilen cevaplardan oluşmaktadır. Çok yaygın olarak kullanılan feminizm kavramı anlam olarak Türkçe’ye “kadın hakları savunuculuğu” olarak geçmiştir.

• Caroline Ramazanoğlu kesin bir tanım vermeden feminizmin çerçevesini şöyle çizmektedir.

1. Tüm versiyonları ile feminizm, kadınları erkeklere tabi kılan cinsler arası mevcut ilişkilerin memnuniyet verici olmadığını ve değiştirilmesi gerektiğini savunur.

2. Feminizm, bir çok toplumda doğal, normal ve istenilir olarak kabul edilen şeyleri eleştirmektedir.

3. Feminizm, tüm insanlık tarihini ve açıklama biçimlerini sorgulamaya tabi tutmaktadır.

4. Feminizm, sadece bir fikirler demeti değil, aynı zamanda, toplumun yapısını değiştirip dönüştürmeye aday bir uygulamalar öneren bir siyasal harekettir.

5. Feminist değişim talepleri çoğunlukla bir toplumsal direnişle karşılaşmaktadır.

6. Feminizm mutlak değişmez bir bilgi zemine dayanmaktan ziyade, akıl, bilim ve sosyal teorinin radikal bir eleştirisini önermektedir.

• Kadınların zaman ve mekan değişse de, niçin eşitsiz ve ikincil bir konumda bulunduğuna ilişkin soruya verilen cevapları aşağıdaki gibidir.

o İlk Cevap, biyolojik determinizmdir. Buna göre kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılık, onlara farklı toplumsal roller yüklemektedir. Bu yaklaşım, kadının ezilmesinin nedenin biyolojik farklılıktan kaynaklandığını, kurtuluşunun da yine bu biyolojik farklılığı kullanmasına bağlı olduğunu savunmaktadır.

o İkinci Cevap; Psikolojik determinizmdir. Buna göre ise kadın ve erkeğin toplumsal rollerindeki farklılığın nedeni, biyolojik farklılık ile yakın ilişki içinde olsa da temel de ruhsal gelişmelerindeki farklılıktır. Çocukluktan itibaren kız ve erkek çocukların ruhsal gelişimi onların toplumsal konumlarını belirlemektedir.

o Üçüncü Cevap; Sosyal Determinizmdir. Buna göre tarihsel olarak oluşan sosyal ilişkiler, toplumsallaştırma kurumları aracılığı ile nesilden nesile aktarılmakta, kadın ve erkeğe yüklenen rol ve işlevler de, bu süreçte hep yeniden kurulmaktadır. Bugünkü mevcut durum da bu sürecin bir sonucudur.

o Dördüncü Cevap iktisadi determinizmdir. Buna göre toplumların ekonomik gelişmelerine uygun olarak gelişen tüm üstyapı kurumları gibi kadın erkek ilişkileri de iktisadi gelişmenin birer türevidirler. İktisadi yapının belirli olgunluğa erişmesini beklemeden ilişkileri değiştirmeye kalkmak tarihin akışını zorlamak olacaktır. Yapılması gereken sürecin hızlanmasına katkıda bulunmaktır.

• Cinsiyet kavramı kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıkları ifade ederken, toplumsal cinsiyet kavramı ise kadın ve erkeğin tutum ve davranışlarının, toplumsal rol ve sorumluluklarının biyolojik farklılıklarından kaynaklanmadığını, bunu sosyalleşme süreci içinde kültürel olarak öğrendiklerini ve toplum tarafından onlara atfedildiklerini anlatmaktadır.

Bir Metodoloji Olarak Feminizm;

• Yerleşik sosyal bilim metodolojisinin feminist düşünürlerin yönettiği temel eleştiri, mevcut bilimlerin erkek bakış açısının bir sonucu olduğu, dolayısıyla kadın deneyimini hesaba katmadığı noktasında toplanmaktadır. Modern çerçevede modern yerleşik bilim anlayış ve uygulamalarına yönetilen feminist eleştirileri dört grupta toplamak mümkündür.

o İlk eleştiri bilim politikası ile ilgilidir. Buna göre bütün bilim dallarında erkekler kadınlardan daha çok eğitilmekte ve istihdam edilmektedir. Gerek doğal gerekse sosyal bilimlerde bilim insanları arasında kadın olanlarının sayısı erkeklerle kıyaslandığında görece sınırlıdır. Kadınların bilim topluluklarındaki azınlık durumları bilimsel kurum ve organizasyonların erkekler tarafından biçimlendirilmesi v yönlendirilmesi sonucunu getirmektedir. Bu da bilimsel çalışmalarda, doğrudan kadınları ilgilendiren konuların önemsenmemesine sonuçta da araştırmacıların bu sorunları çözmek için çok fazla çaba harcamalarına yol açmaktadır.

o İkinci eleştiri birinciye oranla biraz daha radikal nitelik taşımaktadır buna göre bilimin kadınlar aleyhine kurulu bulunan düzenin işleyişine olan katkısı sadece bilim politikalarının erkelerin denetiminde olmasıyla sınırlı değildir. Bu eleştiri konuların seçiminde, deney ve gözlemlerin tasarlanmasında ve tanımlanmasında kadınlar aleyhine bir taraflılığın olduğunu ileri sürmekte ve tarafsız bilim adı altında erkek egemen sorun tanımları ile açıklama biçimlerinin mevcut bilim anlayışına egem olduğunu savunur.

o Üçüncü eleştiri kadın erkek ilişkilerinde kadınların ikincileştirilmesine hizmet eden öznel/nesnel, akıl/duygu/zihin/beden, olgu/değer, kamu/özel, birey/toplum gibi ikilemlerin bilimsel açıklamalarda temel alınmasının yarattığı sorunları konu edinmektedir.

o Dördüncü eleştiri ise modern bilimi karakterize eden nesnellik, tarafsızlık ve rasyonellik varsayımlarının erkek egemen içerimlerini sorgulamaktadır.

İktisadın Konusu;

- Çok genel anlamıyla iktisat biliminin konusu ekonomidir. Ekonomi ise yine çok genel bir tanımla karşılıklı ilişki içindeki üretim ve tüketim faaliyetleri kümesidir.
- Yerleşik iktisat; iktisadi, kararların bir merkezden denetlendiği güdümlü ekonomileri inceleme dışına itmekte ve piyasa ekonomilerine yönelmektedir.
- Piyasa Ekonomileri; üretim ve tüketime ilişkin temel ve türev bütün kararların fiyatların hakemliğinde serbest biçimde üretici ve tüketiciler tarafından piyasada karşılaştırıldığı ekonomilerdir.
- Serbest piyasa ekonomilerinde kimin neyi, ne kadar üreteceği ve kimin üretiminde ne kadar pay alacağına piyasa mekanizması yoluyla rasyonel tercihler yapan bireyler karar verir.
- Piyasa sektöründe üretim maliyetlerinin tümü tüketici tarafından karşılanmaktadır. Burada hem negatif hem de pozitif dışsallığın olmadığı kabul edilmektedir. Piyasası sektöründe ise üretim maliyetlerini tüketici dışında üçüncü bir kişi karşılanmaktadır. Ekonomide önemli bir üretim alanını oluşturan gönüllü kuruluşların iktisadi faaliyetleri piyasa mekanizması mantığına uygun olmadıkları için inceleme nesnesi olamamaktadır.

Feminist İktisat

- Feminist İktisat Terimi; Biri yerleşik iktisada feminist bir epistemolojik çerçeveden yöneltilen eleştiriler; diğeri de birinci aşamayı geçerek mevcut iktisada alternatif bir iktisat sunan teorik yaklaşımlar olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır.
- Feminist iktisatçıların çalışmalarının biri politik, diğeri de entelektüel olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Feminist iktisadın politik boyutu ile kadınların mevcut ilişkilerini iyileştirmeye katkıda bulunulması; entelektüel boyutu ile de mevcut iktisadi bilgi birikiminin sorgulanması ve mümkünse feminist eleştirilerin ışığında yeniden kurulması amaçlanmaktadır.

Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet ;

- Bazı feministler geleneksel epistemolojilerin bilerek ya da bilmeyerek kadınların bir bilen özne olabilme imkanını daima göz ardı ettiklerini savunmaktadırlar. bunlara göre bilimin sesi erkeksi bir sestir ve tarih erkeklerin bakış açısından yazılmıştır. Bu geleneksel düşünme biçimine göre nesnellik, mantıksal tutarlılık, bireysel başarı, matematik, soyutlama, duygularını kontrol etme ve bilim gibi özellikler tarihsel süreç içerisinde kültürel olarak güçlülük sertlik ve erkeksilik ile buna karşılık, özellik, dostluk, sezgisel anlamak, işbirliği, niteliksel çözümleme, somutluluk, duygu ve doğa ise zayıflık yumuşaklık ve kadınsılık ile ilişkilendirilmektedir.

Kamusal ve Özel Üretim;

- Toplumsal hayatın kamu ve özel olarak ikiye ayrılmasının kökeni çok eskilere gitmez. Kamusal ve özel alan ayrımı kadın ve erkek ilişkilerinde önemli bir dönüşüm yaratmaktadır. Kamusal alan erkeksi olarak nitelenen özelliklerle tanımlandığı için erkeklere, özel alan da kadınsı kabul edilen özelliklerle tanımlandığı için kadınlara ayrılmaktadır.
- Yerleşik iktisat ilişkileri dışında kalan üretim, bölüşüm, değişim ve tüketim ilişkilerini iktisadın konusu dışında yani analiz dışı bırakmaktadır. Çağdaş ekonomilerde piyasa ilişkilerinin egemen olduğu iktisadi etkinlikler ağırlıklı olarak erkekler, ev içi üretim başta olmak üzere piyasa dışı iktisadi etkinlikler ise kadınlar tarafından yürütülmektedir.
- Piyasaya yönelik yapılan üretim faaliyetleri değerli ve anlamlı kabul edilirken piyasa dışı kabul edilen ev içi ekonomik faaliyetler değersiz kılınmaktadır. Bu anlamda kadın ev içi emeği de değersizleştirilmektedir. Feminist iktisatçılar iktisadın analiz dışı bıraktığı ve kadın tarafından önemli bir kullanım değeri aratılan ev içi ekonomik faaliyetleri görünür kılarak yerleşik iktisadi eleştirmektedir.
- Feminist İktisatçılar; iktisadın konusuna sadece piyasa üretiminin girmesini toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü sonucu kadınların yürüttüğü iktisadi faaliyetlerin büyük kısmının iktisadın inceleme alanının dışına düşmesine, incelemeye değeri bulunmamasına neden olduğu için eleştirilmektedir.

Paranın Yanlılığı Yansızlığı;

- İktisat teorisinde paranın rolü ve konumu en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Paranın iktisadi hayatın içindeki konumuna ilişkin görüşler, hem iktisat teorisi hem de iktisat politikası ile ilgili ekollerin farklılaşması konusunda önemli ipuçları vermektedir. Yerleşik iktisadın paranın yanlılığı/yansızlığı tartışması, parasal ve reel kesimlerin ilişkileri bağlamında gündeme gelmektedir.
- Feminist İktisatçılar; Paranın yansızlığı tartışmasına yeni bir boyut katarak paranın yansızlığı tezinin ekonomik ilişkilerin için nüfuz etmiş olan toplumsal cinsiyet ilişkilerini örttüğünü savunmaktadırlar. Buna göre toplumsal cinsiyet ilişkiler göz önüne alındığında özellikle de emek piyasasında bir değişim aracı olarak para asimetrik bir ilişkiyi yansıtmaktadır. Paranın bu asimetrik konumu kadınların iktisadi etkinliklerinin değersizleştirilmesine katkıda bulunmakta ve uğraşlarının boş zaman olarak nitelenmesi sonucunu getirmektedir.

Dualite Sorunu ve Yerleşik İktisadın Bireyleri;

- Neoklasik iktisadi karakterize eden üç temel kavram vardır. Kıtlık, bencillik ve rekabet. Kıtlık/bolluk, bencillik/diğergamlık ve rekabet/işbirliği birer ikilem oluşturmaktadır. İkilem her iki unsuru da hayatın içinde yer almaktadır. İkilemin bir yanı erkeksi diğer yanı da kadınsı kabul edilmektedir.